

ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЯ І ІНТЕГРАЦІЯ, ЯК НАПРЯМКИ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ОСВІТИ: ПРОЦЕСИ СИНТЕЗУ І ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ

Особливості розвитку сучасного суспільства, засобів зв'язку, міжкультурної комунікації припускають певну уніфікацію вимог до якості вищої освіти, освітніх програм, наукових досліджень, що у великій мірі впливає не тільки в цілому на національні системи вищої освіти, але й на окремі університети. Зростаюча популярність в наукових дослідженнях процесів глобалізації та інтернаціоналізації вищої освіти сприяє формуванню міжнародних стратегій розвитку, інтеркультурних програм на рівні практично будь-якого вищого навчального закладу

Ключові слова: *глобалізація, інтернаціоналізація, інтеграція*

Особенности развития современного общества, средств связи, межкультурной коммуникации предполагают определенную унификацию требований к качеству высшего образования, образовательных программ, научных исследований, что в большой степени влияет не только в целом на национальные системы высшего образования, но и на отдельные университеты. Растущая популярность в научных исследованиях процессов глобализации и интернационализации высшего образования способствует формированию международных стратегий развития, интеркультурных программ на уровне практически любого высшего учебного заведения

Ключевые слова: *глобализация, интернационализация, интеграция*

Modern society development peculiarities, means of communication, intercultural communication try somehow to unify the demands to higher educational quality, educational programs, scientific researches, which majorly depend not only on the national higher educational systems, but also on separate universities. Great amount of works that deal with internationalization and globalization processes force the formation of international development strategies, intercultural programs on the level of any educational establishment

Key words: *globalization, internationalization, integration*

Актуальність теми. Експерти науково-дослідного інституту соціального розвитку при ООН відзначають позитивні та негативні аспекти глобалізації: «Відкриваючи небувалі можливості одним людям і цілим країнам, ті ж глобалізаційні сили відіграють не останню роль у зростанні зубожіння інших людей і країн, їхньої невпевненості у завтрашньому дні, у послабленні соціальних інститутів і систем соціального захисту, у розмиванні традиційних особистісних і суспільних цінностей» [6, с. 7].

Поза сумнівом, унаслідок процесу глобалізації, зокрема й у вищій освіті, формується новий світовий порядок, який домінуватиме у ХХІ столітті й визначатиме головні засади міжнародної стабільності та системи безпеки. Формуючи власну національну систему освіти ми повинні також враховувати і сучасні глобалізаційні впливи.

Мета статті. Проаналізувати напрямки глобалізації в освіті.

Теоретична база дослідження Термін «глобалізація» був вперше введений американським економістом Т. Левіттом. Він позначав явище злиття ринків, яке почало активно проявлятися на початку 80-х років ХХ століття. [10, с. 67]. Глобалізація - як складний процес має безліч форм і аспектів, найбільш важливі з яких – це взаємини між сучасними мультикорпораціями і національними державами. Глобалізацію можна розглядати в 4-х важливих аспектах: як економічну, політичну, комунікаційну та культурно-моральну глобалізацію. Нерідко синонімічним терміну "глобалізація" називають "інтернаціоналізацію". На наш погляд, варто було б розвести ці поняття, визначивши "інтернаціоналізацію" як початковий період руху капіталів і товарів, людей та ідей, що заклав основи цілісності світового простору, яка, в свою чергу, є доформована процесами "глобалізації".

Більшість дослідників розглядають глобалізацію в органічному зв'язку з процесами, що мають протилежну спрямованість, тобто з урахуванням дивергентних тенденцій. Глобалізація, підкреслює Е. Гідденс, являє собою «процес нерівного розвитку, який одночасно розчленовує і координує» [2, с. 90]. Професор тасманійського університету М.Уотерс сформулював «теорему» гетерогенності змін у сучасному світі, де «матеріальні взаємозв'язки локалізуються, політичні взаємозв'язки націоналізуються, а символічні взаємозв'язки глобалізуються» [7, с. 89]. Схожої точки зору дотримується Р.Робертсон, відносячи глобалізацію, насамперед до сфери культури та людської свідомості [12, с. 43].

На думку З. Баумана, поняття глобалізації описує процеси, що представляються мимовільними, стихійними і безладними. Він вважає, що новий світовий безлад, прозваний глобалізацією, має, однак, один справді революційний ефект: знецінення порядку як такого [1, с. 54].

Глобалізація починалася, перш за все, як економічний процес, як прагнення до знаходження нових ринків збуту і дешевої робочої сили. Сьогодні транснаціональні корпорації створили розгалужені, світові організаційні мережі, координуючі виробництво продукції та її продаж.

Явище глобалізації світової економіки знаходить свій вияв і супровід в таких процесах, як: посилення інтернаціоналізації господарського життя; формування інфраструктури для транснаціонального переливу капіталу, інвестицій; розмивання економічних кордонів (так зване явище «другої економіки»); розгортання регіональної, міжрегіональної і глобальної економічної інтеграції держав; зміна характеру економічної функції значного числа держав, що перейшли або знаходяться у стадії переходу до економіки відкритого типу, зверненої до зовнішнього ринку; протистояння тенденцій на моноцентризм та поліцентризм у МЄВ; загострення проблем міжнародної боргової кризи, міжнародної монополізації товарних ринків, ресурсокористування.

Крім посилення процесів глобалізації, сучасні соціальні наслідки інформаційної революції позначилися і на соціокультурних змінах соціальної стратифікації, яка вже не може бути охарактеризована в термінах "вище-нижче". Сучасний австралійський соціолог М.Уотерс вважає, що інформаційне суспільство - в стратифікаційному відношенні - це суспільство конвенціональних статусів, в якому приналежність до певного соціального прошарку залежить саме від соціокультурних факторів. Суспільні верстви визначаються стилем життя і системами цінностей. Внаслідок нестійкості подібних факторів, стратифікаційна система суспільства мозаїчна, нестійка і здатна навіть здійснювати дестабілізуючий вплив на економіку і політику. Всі процеси відтворення соціально-економічних груп залежать тепер від освіти. У цих умовах ринок перетворюється на казино в тому сенсі, що поведінка кожної людини на ринку праці визначається його власним рішенням та удачею. Держава вже не може управляти процесами самоорганізації класів. Відтворення класової приналежності стає все більш складним процесом, обумовленим індивідуальною біографією людини, тобто його здібностями, вміннями, вибраним ним стилем життя та цінностями [7, с.22].

Культура в суспільстві конвенціональних статусних груп стає одночасно і більш однорідною, і більш мозаїчною. У тому, що стосується матеріальних благ і споживаних товарів, вона стає більш однорідною, але в тому, що стосується цінностей та стилів життя, вона стає все більш різноманітною, надаючи все більший простір для індивідуального вибору. Політичне життя суспільства конвенціональних статусів характеризується падінням популярності партій, зниженням довіри до них і їх лідерів, небажанням вступати під їх знамена.

Товариство конвенціональних статусних груп характеризується як «посткласове». Його відрізняють від класового наступні принципові риси [3, с.123].

1. Стратифікація є не економічним, а, насамперед, соціокультурним феноменом і виражається в стилі життя, зразках споживання, інформаційних потоках, естетичних уподобаннях і цінностях.

2. Хоча конвенціональні статусні групи настільки ж реальні, як і класи, вони не стабільні і можуть накладатися і перетинатися.

3. Якщо приналежність до класичного економічному класу дозволяла передбачати поведінку і передавалася у спадщину, то передбачити поведінку індивіда чи групи за їх місцем у системі стратифікації суспільства конвенціональних статусів дуже складно. І політичні уподобання, і освіта, і вибір шлюбного партнера у все більшій мірі стає справою особистого вибору і переваги, не зумовлюючи зовнішніми умовами. Сучасна соціологія повинна врахувати той факт, що зараз класовий аналіз може пояснити не більш ніж 17%

доходу і не більше ніж 10% електоральної поведінки, та й то в тому випадку, коли класи визначаються через рід занять.

4. Стратифікаційна конфігурація суспільства знаходиться в стані безперервної зміни. Умовою приналежності індивіда до певної групи або переходу в іншу групу у все більшій мірі стає особистий вибір певних цінностей і стилю життя.

Економічні глобалізаційні процеси відображені в ідеології неолібералізму, коли під дією глобального капіталізму міжнаціональні корпорації кидають виклик владі окремої держави. Неолібералісти керуються баченням слабкої держави: приватне - добре, громадське - погано. Концепції неолібералізму і неоконсерватизму все сильніше зв'язують утворення з міжнародною економікою. Економічні глобалізаційні процеси досить активно впливають на глобалізацію вищої освіти. Освіта стає одним з виробів на міжнародному ринку, подібно до хліба, автомобілів чи телебачення. Формування ринкового менталітету на глобальному рівні послаблює державну політику в галузі освіти, зокрема її соціальну спрямованість на скорочення соціальної нерівності у сфері освіти. Державна освітня політика все більше залежить від приватних інтересів, які виявляються у владі великих міжнаціональних корпорацій. Тому й тенденції формування освітньої політики в таких умовах орієнтовані на приватні сили та підприємства, сформовані глобальним капіталізмом під впливом міжнаціональних корпорацій і їх інвесторів [4, с 89]. У таких умовах від університетів вимагають більшої конкурентоспроможності, для чого вони покладаються на приватний сектор у сфері доходів, університетські дослідження все більш відверто концентруються навколо інтересів приватного сектора, бізнесу і промисловості.

В аналізі тенденцій глобалізації вищої освіти канадських, австралійських, американських та європейських дослідників можна знайти багато спільного, зокрема, вони розглядають трансформацію основних сфер суспільства під впливом глобалізації. Так, канадський професор Дж. С. Левін вважає, що вплив сил, що визначають глобалізацію, проявляється в економічній, культурній сферах, сфері електронної інформації. В економічній сфері глобалізація викликає скорочення державного фінансування, в результаті чого вищі навчальні заклади змушені шукати нові джерела доходу. Глобальні зміни в культурній сфері дозволяють посилити зв'язки між навчальними закладами різних країн, в першу чергу, за допомогою студентського обміну. Інформаційна область розвивається в основному за рахунок все більш широкого використання засобів електронного зв'язку [10, с.132]. Австралієць Г. Макбурні аналізує чотири взаємопов'язаних виміри глобалізації: економічний, політичний, культурний і технологічний:

- економічний часто використовується в якості ключового двигуна глобалізації. У сучасному світі крім мобільності товарів, має місце зростання міжнародної торгівлі послугами, серед яких освіта займає одне з провідних місць. Знання розглядається як одне з головних джерел багатства. В умовах економіки знання можуть використовуватися як послуга і як цінна інтелектуальна власність;
- політичний вимір пов'язаний із зростанням наднаціональних організацій, що мають відношення до політики, і структур, діючих в більш

широких рамках, ніж рамки окремих націй (ЮНЕСКО, ОЕСР, ОМТ, Світовий банк, МВФ та ін), які роблять свій все більший вплив на організаційні, структурні та ідеологічні елементи вищої освіти;

- культурний вимір залежить від зростання потоку культурних зразків, збільшення інформації про культурні події у всьому світі, що може призвести до загальної «макдональдизації». Одночасно можливість вибирати елементи з багатоликих сучасних проявів культури сприяє формуванню її нових складних зразків;

- технологічний вимір глобалізації являє собою величезну інфраструктуру по накопиченню, обробці, майже миттєвій передачі інформації завдяки злиттю інформаційних і комунікаційних технологій. Технологічний вимір полегшує процес передачі й сприйняття освіти через онлайнове середовище, підвищує можливості для отримання транснаціональної освіти, сприяє формуванню системи нових провайдерів для надання освіти [4, с.76].

У свою чергу, американські дослідники Бурбулес і Торрес виділяють три сфери, в яких глобалізація має істотний вплив: економічну, політичну і культурну. Економічний аспект проявляється в тому, що глобалізація забезпечує зайнятість і обов'язково зачіпає одну з первинних традиційних цілей освіти: підготовку фахівців для робочих місць. Політичний вимір важливий в силу обмежень, які глобалізація накладає на формування політики окремих держав. Культурний вплив проявляється у зміні освітньої політики, методів освіти та самої культури університетів. Культурний вимір важливий і в силу того, що сучасні глобальні суспільства характеризуються мультикультурними і міжкультурні рисами, які, в свою чергу, накладають нові зобов'язання на процеси освітньої політики та управління університетів в умовах конкурентної боротьби на ринку освітніх послуг [9, с. 67].

Таким чином, незважаючи на існуючу різницю в системах вищої освіти США і Європи, в дослідженнях їх функціонування можна побачити безліч синхронічних тенденцій: посилення диверсифікації вищої освіти шляхом розширення пріоритетів його розвитку; знаходження певної рівноваги між централізацією і децентралізацією, які забезпечують, з одного боку, пріоритетність вищої освіти в державній політиці, а з іншого - посилюють незалежність вищих навчальних закладів за рахунок нових джерел фінансування, що сприяє розвитку підприємницької культури в стінах університетів; перетворення вищих навчальних закладів в мультиструктури, які інтегрують функції навчання, наукових досліджень, служіння суспільству [4, с. 21]. Це сприяє формуванню нових підходів до дослідження змін у вищій освіті, які можуть охопити все існуюче різноманіття. Однією з важливих модернізаційних змін у вищій освіті, зумовлених процесами глобалізації, є інтернаціоналізація та інтеграція.

Багато в чому інтернаціоналізація-пов'язана і зорієнтована на Болонські перетворення; та, розглядаючи-в даному випадку тільки інтернаціоналізаційний чинник; багато аспектів Болонського процесу якраз і є продовженням розвитку інтернаціоналізаційних зв'язків між вітчизняними університетами, університетами країн Європи і неєвропейських країн, що підписали Болонську декларацію. Такі напрямки, як створення навчальних планів і курсів, обмін студентами, додаток до диплома, отримання-здвоєних

ступенів-і так далі, все це має пряме відношення до інтернаціоналізації освіти, і все це в деяких університетах вже існує, в інших це може стати справою недалекого майбутнього, але для досягнення цих важливих напрямків, для їх реалізації потрібна сильна воля і бажання кожного конкретного університету. На жаль, через економічну невлаштованість, необізнаність або просто відсутність-знань і досвіду, багато українських університетів в цьому плані сильно відстають від своїх конкурентів [5, с. 81].

Університети, за думкою сучасної російської дослідниці Налетової І.В. виступають системоутворюючими факторами регіонального та національного розвитку, беруть участь у міжнародних програмах обміну, формують нові для вищої освіти елементи підприємницької та корпоративної культури (схема 1).

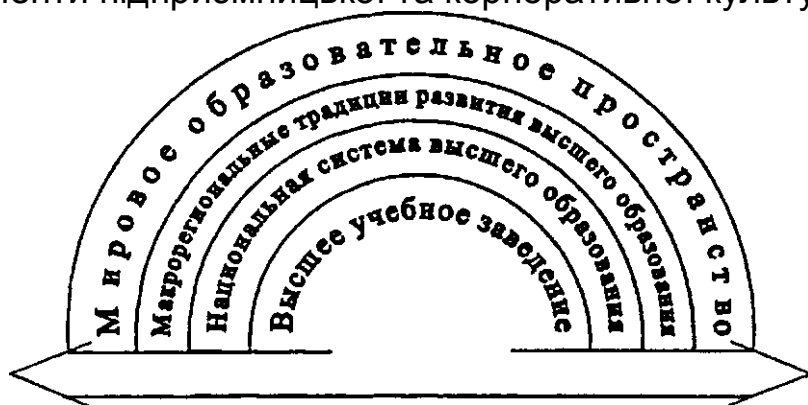

Схема 1 - Рівні досліджень сучасної вищої освіти

Особливості розвитку сучасного суспільства, засобів зв'язку, міжкультурної комунікації припускають певну уніфікацію вимог до якості вищої освіти, освітніх програм, наукових досліджень, що у великій мірі впливає не тільки в цілому на національні системи вищої освіти, але й на окремі університети. Зростаюча популярність в наукових дослідженнях процесів глобалізації та інтернаціоналізації вищої освіти сприяє формуванню міжнародних стратегій розвитку, інтеркультурних програм на рівні практично будь-якого вищого навчального закладу. З іншого боку, багато західних експертів вважають, що не всі університети можуть і повинні стати провідними постачальниками міжнародної освіти. Паралельно з глобалізацією з'являється тенденція до розширення діяльності університетів та інших типів вищих навчальних закладів у «своїх» країнах. Поняття «бути міжнародним» все більше розглядається як головний фактор привабливості вузів і на місцевому рівні [4, с. 37]. Вищий навчальний заклад при формуванні своїх стратегій розвитку повинен враховувати тенденції функціонування не тільки національної, але й світової економічної системи, визначених областей соціально-політичної діяльності, загальні прогнози розвитку науково-технічного прогресу, напрямки соціокультурних змін. Прорахунки в цій області можуть привести до невідповідності випускників вузів успішно реалізовувати себе на ринку праці в умовах сучасної культури.

Б. Еллінбоу виділяє п'ять компонентів культури університету, які необхідно розвивати в умовах інтернаціоналізації: лідерство університету в навколишньому культурному середовищі; міжнародне співробітництво викладачів з колегами в процесі досліджень або особисті контакти між ними по

всьому світу; Доступність освітніх програм для закордонних студентів (дисциплінарна, фінансова і т. д.); присутність іноземних студентів і професорів та їх активну участь в житті університету; наявність додаткових міжнародних послуг, поряд з освітніми (обладнані кампуси, конференц-зали, студентські об'єднання, громадські організації, центри з вивчення інших культур і мов і т. д.) [8, с. 45].

Підвищення міжнародного іміджу вищого навчального закладу на рівні світового освітнього простору найчастіше породжує і високу оцінку його діяльності на рівні національної освіти. Традиційні функції вищої освіти як інституту по створенню, зберіганню та розповсюдженню знань, цінностей національної самосвідомості ставлять вищі навчальні заклади на особливе місце у низці національних інститутів культури.

Незважаючи на традиційну автономію університетів, незалежність їх від релігійної і світської влади, які склалися ще в епоху середньовіччя, прихильність до демократичних цінностей в умовах будь-якого політичного ладу, вищі навчальні заклади, іноді навіть не усвідомлюючи цього, транслиють ті норми і цінності, які домінують у цей історичних період в суспільстві. Необхідно враховувати і той факт, що виникнення і розвиток більшості сучасних університетів відбувалося після XIX століття, навіть у другій половині XX, коли вже були сформовані національні моделі вищої освіти. Це виразилося в певній спрямованості вищих навчальних закладів, їх ідеології, в складанні навчальних планів, програм і підручників, у підборі кадрів, здатних реалізувати на практиці державну політику, а також у методах комплектування учнів, їх кількості і соціального складу[4, с. 22].

Безпосередньо в коло досліджень вищого навчального закладу входить обґрунтування сучасних змін організаційної культури університету, процесів інтеграції традиційних дослідницьких та інноваційних підприємницьких тенденцій, пошук оптимального балансу класичного академічного етосу і постакадемічних цінностей. Цей процес має свої відмінності і в практиці модернізації окремого університету, і на рівні кожної національної системи вищої освіти, і макрорегіональних соціально орієнтованої і ринково орієнтованих традицій[4, с. 67].

Необхідно враховувати той факт, що ідеальної організаційної структури сучасного університету, підходящої всім, не існує. Порівняння досвіду різних вищих навчальних закладів дозволяє врахувати особливості культурних традицій та законодавчих систем різних країн, їх профілі, регіональні особливості та фактори історичного розвитку. Зокрема, українським реаліям більш близькі традиції розвитку європейської вищої школи, а не американської, тому і дослідженню європейської культурної традиції, її впливу на структурні, інституціональні, організаційні особливості університетів необхідно приділяти більше уваги.

Незважаючи на те, що в сучасних умовах університет все частіше розглядається як організація, для якої важливими аспектами діяльності стають продуктивність його роботи, менеджмент, трудові відносини і маркетинг, основною метою університету залишається, як і багато століть назад, створення, збереження, обробка і передача знань. Вищий навчальний заклад не може бути розглянутий як звичайна організація, яка постійно шукає

матеріальну вигоду. Навіть в умовах, коли університет надає студентам освітні послуги, він залишається соціокультурним утворенням, важливою частиною культури та соціуму[4, с. 77].

Іншим напрямом глобалізаційних процесів є інтеграція.

Інтеграція - більш серйозне і складне поняття, ніж інтернаціоналізація, оскільки в даному випадку мова йде вже не просто про співпрацю при обміні знаннями та студентської мобільності, а про розвиток цих зв'язків на державному рівні, в підсумку ведуть до інтеграції основ національних систем освіти. Виходячи з цього, інтеграція більш близька по суті до глобалізації системи вищої освіти, так як, згідно її особливостям, співвідносяться не деякі, цікаві кільком сторонам, навчальні програми або процеси, а відбувається деяке уподібнення і гармонізація основних, найголовніших рис систем освіти. В такому випадку ще більше стираються, а іноді навіть губляться повністю, в залежності від ступеня бажання держави влитися в дану структуру, національні риси освітньої сфери. Це, мабуть, найбільший мінус інтеграції вищої освіти, що наближує її в значній мірі до споконвічних характеристик глобалізації, як процесу, що стирає національні кордони. Безпосередньо в коло досліджень вищого навчального закладу входить обґрунтування сучасних змін організаційної культури університету, процесів інтеграції традиційних дослідницьких та інноваційних підприємницьких тенденцій, пошук оптимального балансу класичного академічного етосу і постакадемічних цінностей. Цей процес має свої відмінності і в практиці модернізації окремого університету, і на рівні кожної національної системи вищої освіти, і макрорегіональних соціально орієнтованої і ринковоорієнтованих традицій[4, с. 67].

Висновки. Очевидно, що процес інтеграції в сфері вищої освіти, як і процес інтернаціоналізації, буде розвиватися, згідно новим завданням, які ставить глобалізований світ, набувати все більше значення і розширювати сферу свого застосування в галузі професійної освіти, що робить цей процес загальносвітовим, а значить, в свою чергу, і глобальним.

Складовою інтеграції є студентська та викладацька мобільність, яка навіть опонентами глобалізації освіти розглядається як безперечний плюс і відмінна можливість поповнити свої знання новітніми європейськими розробками, результатами або напрямками досліджень, підвищити рівень знання іноземної мови, знайти колег, що займаються розробкою схожих проблем, налагодити прямі міжнародні контакти і розширити свій кругозір. Причому, всі ці принадли сторони, незважаючи на обов'язковість для студентів стажування протягом семестру або року в іншому ВНЗ, ще треба заслужити, так як студент, для відправки в академічне відрядження, повинен показувати певний рівень підготовленості, в тому числі і мовної, щоб гарантувати отримання максимальної освітньої користі від свого стажування за кордоном. Окрім того, щоб її отримати, потрібно висунути і опрацювати проблему, рішення або розширення знань про яку вимагає поїздка до іноземного університету, тобто студент не просто так відправляється подивитися світ, мобільність переслідує в першу чергу академічну мету, хоча, звичайно, треба визнати, що особливою суворістю її контроль зазвичай не відрізняється, тим не менш, він є, і мінімальні вимоги повинні бути студентом виконані.

Але найбільшою складністю для нашої країни буде не розробка проектів, з якими студенти будуть відправлятися за кордон, а фінансування студентської та викладацької мобільності. Ні для кого не секрет, що рівень забезпеченості нашого населення не дозволить усім бажаючим провести семестр або рік у закордонному ВНЗ, тому що проживання, віза, дорога, побутові витрати, а іноді і навчання, вимагають досить великих фінансових витрат, що, плюс до часто комерційної форми одержання вищої освіти, може стати непосильною ношею для студента і в першу чергу, як правило, фінансують його навчання батьки.

Література

1. Бауман З. Индивидуализированное общество. - М., 2002. - 390 с.
2. Гидденс, Э. Ускользящий мир: как глобализация меняет нашу жизнь: Пер. с англ. / Гидденс Э. - М.: Изд-во «Весь мир», 2004. — 120 с.
3. Кузнецов Илья Викторович Социокультурные основы модернизации высшего образования. Диссер. на соиск. ученой степени канд. социол. наук. Тамбов 2011 с 198
4. Налетова И.В. Социология образования / И.В. Налетова . - Тамбов: Изд- во ТГУ им. Г.Р. Державина, 2002. - 154с.
5. Петрович О.Г. Современное российское высшее образование в контексте глобализации. Диссертация на соискание ученой степени кандидата социологических наук. Сарпатов 2010 с 178
6. Тревоги Мира. Социальные последствия глобализации мировых процессов. — М., 1997. — С.4.
7. Apple, M. W. Between neoliberalism and neoconservatism; Education and conservatism in a global context / M. W. Apple // Globalization and Education: Critical Perspectives. - N.Y.: Routledge, 2000. - p. 57-77.
8. Barteil, M. Internalization of Universities: A University Culture-based Framework / M. Bartell // Higher Education. - 2003. - Vol. 45. - № 1. - p. 43-70.
9. Burbules, N. C. Globalization and Education: An Introduction / N. C. Burbules and C. A. Torres // Globalization and Education: Critical Perspectives. -N. Y.: Routledge, 2000. - p. 1-26.
10. Levin, J. S. Missions and Structures: Bringing Clarity to Perception about Globalization and Higher Education in Canada / John S. Levin // Higher Education. - 1999. - V. 37. - № 4. - p. 377-299.
11. Rhoades, G. Political Competition and Differentiation in Higher Education / G. Rhoades // Differentiation Theory and Social Change. - New York: Columbia University Press, 1990.